

ПЕРШИЙ ПОВНИЙ ПЕРЕКЛАД БІБЛІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ВИДАННЯ

У статті детально описано історію створення та видання першого повного перекладу Біблії українською мовою. Потреба довершеного перекладу Святого Письма рідною мовою була гостро відчутною в українському суспільстві другої половини XIX – початку XX століття. Видання українського перекладу Біблії, здійснене у Відні 1903 року, завершило важливий етап як в історії засвоєння цієї видатної пам'ятки християнської культури в Україні упродовж цілого XIX століття, так і в історії формування конфесійного стилю української літературної мови. Значний і вирішальний внесок у цю справу зробили Пантелеймон Куліш, Іван Пулюй та Іван Левицький. Перший повний переклад Святого Письма українською мовою становить надзвичайно важливе джерело для дослідження стильового розвитку української літературної мови.

Ключові слова: Святе Письмо (Біблія); переклад українською мовою; П. Куліш; І. Пулюй, І. Левицький; історія видання.

Саме життя сьогодні висуває важливе завдання – створення ґрунтовного дослідження про історію написання і видання першого повного тексту Біблії українською мовою, про авторів цього перекладу, його місце та роль в українському національному відродженні кінця XIX – початку XX століття.

Сучасний етап розвитку української науки засвідчує підвищений інтерес до історії перекладів українською мовою книг Святого Письма в цілому (В. Антофійчук, І. Бетко, М. Малюк, С. Самбірський, В. Сарбей, Є. Сверстюк, В. Сулима, О. Рокіцький, М. Тимошик) та до проблем історії становлення і розвитку конфесійного стилю української літературної мови (В. Німчук, Н. Бабич, Н. Дзюбишина-Мельник, Л. Шевченко, В. Задорожний), мовно-стильових особливостей текстів Святого Письма та їх зв'язку зі стильовими нормами сучасної української літературної мови (О. Горбач, В. Німчук).

Мета статті полягає в тому, щоб подати цілісну історію видання першого повного перекладу Біблії українською мовою, висвітливши діяльність П. Куліша, І. Левицького та І. Пулюя за вказаними джерелами, доповнивши їх фактами з власного дослідження.

Давню мрію українців про власний переклад Біблії вдалося зреалізувати Пантелеймонові Кулішу в XIX ст. Його багаторічна (в цілому тривала 30 років), ретельна і копітка (разом з Іваном Пулюєм порівнювали вони власний переклад із церковнослов'янським, російським, польським, арабським, німецьким, латинським, англійським і французьким) перекладацька праця біблійних текстів була сповнена багатьма драматичними колізіями. Починався цей великий труд у 1871 році співпрацею Пантелеймона Куліша та Івана Пулюя, а завершився при участі Івана Нечуя-Левицького вже після смерті Куліша. Наприкінці 1903 року у Відні вийшов друком перший повний переклад Біблії живою українською мовою, на титулі якого було зазначено імена П. Куліша, І. Левицького та д-ра І. Пулюя.

У текстах перекладів використано й збагачено стильовий потенціал старо(церковно)слов'янзмів, що засвоїлися в староукраїнській книжній мові, а також в народнорозмовному мовленні. Перекладачі відновили функціональні властивості цих засобів створення урочистого, поетичного, піднесеного колориту мовлення, типового для високого стилю.

Задум перекладати Святе Письмо визрів у Куліша в роки його державної служби у Варшаві чиновником з особливих доручень царського уряду (1864–1867 рр). Маючи безпосередню причетність до заснування у Львові літературного журналу «Правда», Куліш спочатку публікує там переклади двох «Давидових Псалмів» та двох «Мойсеевих пісень» (числа 39 і 45 за 1868 рік), а потім – «Книгу Іова». 1869 року як додаток до цього журналу виходить П'ятикнижжя Мойсея, що мало назву: «Святе Письмо, або вся Біблія Старого і Нового Завіту русько-українською мовою переложена. Частина І. П'ять книг Мусієвих» [17, с. 9].

Кулішеві переклади книг Святого Письма, як пізніше Пулюїв Молитвослов (Відень 1869 р. і 1872 р.), викликали шалений спротив у частини духовенства москвофільської орієнтації, яка категорично виступала проти введення української народної мови в церковну літературу та обряд.

Окремо варто зауважити, що І. Франко виявився чи не першим з числа критиків Кулішевого біблійного перекладу, на який позитивно відгукнулося чимало філологів та богословів. Про переклад П'ятикнижжя Мойсея він зауважував, що Куліш, перекладаючи біблійні тексти українською мовою, «не вмів ніколи знайти границі між народною і церковною мовою», використовуючи такі церковнослов'янізми, як *рече*, *глагола* та ін. Не оминає Франко своєю критикою й «чудернацьку» українізацію власних імен, напр., *Мусій* замість *Мойсей*, *Сруль* замість *Ізраїль*, що інколи

призводило до серйозних курйозних ситуацій [19, с. 287, с. 328].

Спростування негативної і, як виявилось, – безпідставної Франкової критики знаходимо у К. Студинського, який стверджує, що в тексті Псалтиря 1871 року П. Куліш написав: «...вповає На Господа благий Израїль» – саме так і не інакше. Дослідник вважає, що І. Франко необачно повторив «злобну» вигадку галицьких русофілів, які таким чином вирішили поглузувати із власне ідеї перекладу Святого Письма народною мовою [14, с. 78].

На багато в чому несправедливу Франкову критику відгукнувся І. Пулюй, зауваживши, що П. Куліш знав не лише європейські мови (що свого часу зазначав і сам І. Франко), але й вивчав старогерейську.

Лише завдяки прихильному ставленню до цієї справи митрополита Спиридона Литвиновича Кулішеві вдалося уникнути великих неприємностей. Проте не обминула ця доля Івана Пулюя. Святоюрський отець М. Малиновський, якому був переданий на рецензію рукопис переробленого для другого видання Молитовника, прирік його на знищення, «яко отрую, загубу для руського народу». Причинами такої заборони, на думку М. Малиновського, було те, що: 1) Пулюй вважав *кулішівку* і т. зв. *україничину* якимось тайним ключем, за допомогою якого можна було б «відкрити» розуміння церковних служб і молитв церковнослов'янською мовою; 2) українські переклади слов'янських текстів є навмисною агітацією молитися по-українськи; 3) *україничина* і *кулішівка* ще «не допровадили» нашої літератури до такої досконалості, щоб вона могла служити взірцем для перекладів; 4) слово «насушний» ложно перекладається як «щоденний», наше «вірую» називається «апостольським», п'ята заповідь Бога перекладається словом «не вбивай», а головна чеснота «мужество» передається словом «муженність», слово «дариносима» перекладається як «яку в дарах носять». М. Малиновський сподівався, що І. Пулюй упокориться, але вже тоді Пулюй виявив немалу сміливість і тверду волю, давши аргументовану й розвінчувальну відповідь своїм «Листом без коверти». Він писав, що право знищення без об'єктивних на те причин було правосильним у XV столітті, коли знищували не лише рукописи, але й живих людей, в XIX ст. – все не так. Свій переклад молитовника Пулюй обороняв сміливо і відверто: «Одягнувшись плащиком «малоруським», воюєте проти «україничини», вбачаючи в українському народі не рідного брата, а якогось чуженицю, ворога». Перекладач звертався до крилошанина М. Малиновського за порадою та мудрим словом, натомість отримав приниження й образи. Однак І. Пулюй був настільки порядною і освіченою людиною, що не став «відкидуватись болотом», а лише виставив проти М. Малиновського «зеркало правди». В листі-відповіді його автор стверджував, що «кожна бесіда, що жие в народі, є для нього тайним ключем, котрим може відтворити розуміння церковної, як і кожної чужої мови та розуміння всякої науки. Забороняти народів молитовник в його власній мові, а давати незрозумілий, значить, що годиться: нехай нарід розуміє молитву, як хоче» [14, с. 15–17].

Уміння І. Пулюя обстоювати права української мови високо оцінив І. Франко, зауваживши, що

«Пулюй 1871 р. дав себе знати в руській письменстві як дуже талановитий полеміст у дуже делікатній справі – вживання народного язика в церковних книжках» [19, с. 369].

Отже, шляхи цих двох великих українців не могли – не перетнутися, а перетнувшись, вже не могли розійтися. Ще до особистого знайомства з Пантелеймоном Кулішем Іван Пулюй у 1868 році надіслав йому, відомому вже на той час письменникові і громадському діячеві, листа з метою з'ясувати, чи відповідає дійсності поширена через газети іншим відомим діячем Яковом Головацьким звістка про те, що Куліш в ім'я «русского единства» зрікся ідеї літературної і національної самостійності України. Лист був перехоплений царськими властями, які пильно слідували за П. Кулішем. Як вважають Р. Гайда і Р. Пляцко, насправді Головацький перекутив зміст одного приватного листа П. Куліша, оскільки наміри Куліша полягали в активній праці для розвитку українського письменства і мови, що й зблизило з ним І. Пулюя [2, с. 18].

Перша зустріч двадцятичотирирічного студента-богослова і відомого письменника відбулася з ініціативи П. Куліша весною 1869 року у Відні. Пізніше Пулюй згадував про неї так: «Перша зустріч наша... була не конвенціональна, а вельми сердечна. Куліш очарував мене своїм незвичайно широким світоглядом і великою щирістю до літературного діла в Галичині і своєю ніжністю в розмові. Пішла між нами розмова про національні відносини в Галичині, про те, як нам вести далі видавницьке діло, а потім про академічну громаду віденську і львівську. Була розмова і про переклад Святого Письма, над котрим Куліш вже працював, і про потребу народного молитовника» [14, с. 251].

Їхня безпосередня співпраця над перекладом розпочалась у лютому 1871 року, коли Пантелеймон Куліш приїхав до Відня. За основу було взято грецьке видання лондонського Біблійного Товариства 1866 року. Іван Пулюй залишив такі спогади про спільну працю: «Поділили ми роботу між себе так, що я перекладав із грецької мови, дбаючи більш про докладність, як про красу слова». Пізніше порівнювали ми цей переклад із церковнослов'янським, російським, польським, арабським, німецьким, латинським, англійським і французьким [12, с. 28].

Вже після виходу друком українського перекладу Святого Письма у Відні в листі від 27. III. 1905 р. до Івана Пулюя І. Левицький писав: «На запитання Британського біблійного товариства, з якої мови перекладав Куліш Святе Письмо – чи з єврейської, чи з якої іншої – я не можу відповісти. Пам'ятаю тільки, що як колись прийшов до його в Варшаві, то застав його за роботою, за перекладом Біблії, що згорів у Мотронівці. Перед ним лежала польська, російська і французька Біблія. Але він сказав мені, що залишив французький переклад, бо він недовладний, так як в французькій мові взагалі мало слів, менше, ніж в слов'янських мовах, і багато менше, ніж в німецькій та англійській мовах» [18, с. 295]. І. Нечуй-Левицький висловлює припущення, що П. Куліш перекладав Святе Письмо з німецької лютеранської Біблії, «бо видно було, що він знав її добре», проте це ще не доказ, оскільки маємо вищенаведені свідчення-

спогади І. Пулюя про те, як саме відбувалася їхня перекладацька робота над біблійним текстом.

Як результат важкої і виснажливої праці ще в тому ж таки 1871 році у Відні, в друкарні Соммера, вийшли друком окремі книжечки – Євангеліє від Матея, Марка, Луки та Іоанна. Перша з них вийшла без зазначення прізвищ перекладачів. Для навченого гірким досвідом Куліша було важливо виявити реакцію на переклад як духовенства, так і громадськості.

Попри різні напади москвофілів та певну стриманість галицької інтелігенції в оцінці визначного факту появи церковної літератури народною мовою, крига скресла. Та через брак коштів і людей, які б зайнялися цією важливою справою, повне видання Нового Завіту відкладалося з року на рік. П. Куліш продовжував працювати над перекладом Старого Завіту, а І. Пулюй, завершивши у 1872 році навчання, зайнявся науковою роботою у фізичних лабораторіях Віденського університету. В 1874 році його запрошують до викладацької праці у Військово-морській академії міста Фіюме (тепер Рієка у Хорватії). Вже наступного року він одержує стипендію Міністерства освіти Австро-Угорщини для навчання і наукової праці у Страсбурзькому університеті.

Від 1874 року до 1877 року за дорученням П. Куліша справою видання Нового Завіту займався Михайло Драгоманов. За свідченням О. Лотоцького, особисте знайомство Куліша з Драгомановим почалося ще до їх сталого листування, очевидно, у зв'язку з працею Драгоманова над українськими піснями та з працею Куліша над перекладом Святого Письма на українську мову. В листах Куліша знаходимо вказівки на їх спільні інтереси в студіях над піснями. Проте частіше йшлося про український переклад книг Святого Письма та про його поширення. Серед листів Куліша до Драгоманова знаходимо так званий «отвертий лист», написаний у формі довіреності, в якому мовиться: «Пану професору Драгоманову довіряю всі мої справи щодо Псалтиря й щодо Святого Письма. Як він, побачивши по ділу, схоче, так нехай воно й станеться. П. Куліш. 1875, іюля 5. Київ» [6, с. 46].

За перший період листування Куліша з Драгомановим простежується діловий та сухуватий тон, а мова листів була російською. З листів Куліша до Пулюя можна побачити, що він ставився неприхильно як до Драгоманова особисто, так і до його політичної діяльності. Як відомо, М. Драгоманов займався виданням Кулішевого перекладу Нового Завіту, але не знайшовши необхідних коштів, справи не завершив. Куліш навіть шкодував, що довірив таку важливу справу Драгоманову, тому в листі суто офіційного тону читаємо: «...Года два тому назад передалъ я Вамъ мою рукопись перевода на украинскую рѣчь апостольскихъ дѣяній и посланій, съ предоставленіемъ Вамъ права издать ее на пользу галицкаго простонародья. Теперь я нахожу возможнымъ заняться этимъ дѣломъ лично во время моего пребывания за границею, почему покорнѣйше прошу Васъ возвратитъ мнѣ означенную рукопись через доктора Ивана Пулюя... 1877, апрѣля 10» [6, с. 47].

Відновлюється їхнє листування лише через два роки. П. Куліш повідомляє М. Драгоманова про свої літературні плани, зокрема про переклад Святого Письма: «А про устихотворену Біблію дбатимемо

спокволя, яко люде обачні, посльїдуютелі «великих докторів» (лист Куліша від 2. І. 1894 р.) [6, с. 53]. Можна зробити висновок, що переклад українською мовою книг Святого Письма був найбільш сталою темою листування П. Куліша наприкінці його життя.

Дослідник О. Лотоцький стверджує, що загально поширена версія, ніби Кулішів переклад Біблії згорів під час пожежі на хуторі Мотронівка, – неправдива. «Гарячий Куліш» в одному зі своїх листів до М. Драгоманова написав, що, розлючений і подразнений ставленням земляків до нього, спалив свою довголітню працю: «не в пожарі згорів мій давній переклад Біблії: я спалив ёго в камині, – зізнається він в березні 1895 року в листі до Пулюя, – гнівлючись на земляцтво, а воно сѣго й не стоїть – ні по сім, ні по тім боці політишнѣї прірви» [6, с. 54]. Немає причин не вірити цим словам Куліша, адже він працював над новим перекладом до останніх днів свого життя, так і не завершивши його.

На численні прохання земляків 1894 року П. Куліш розпочав все спочатку: 75-літній письменник мав намір зробити свій новий переклад науковим, з критично перевіреного біблійного тексту. З цією метою перекладач звіряв свій текст з англійськими та німецькими бібліологами. За два роки з 50 книг Старого Завіту П. Куліш переклав майже 30 (за деякими дослідженнями – 29). Він працював з ранку до вечора. Перекладати доводилося в нестерпних умовах: у кімнаті було настільки холодно, що доводилося писати у рукавицях. Поганий стан здоров'я і запалення легень не дозволили Кулішеві закінчити справу. Він працював майже до самої смерті. За свідченням Б. Грінченка, «уже лежа вь послѣдній день вь безпамятствѣ, быстро водиль пальцемъ по воздуху: онъ писалъ, заканчивалъ переводъ Библии...» [4, с. 46].

Щодо видання Нового Завіту, то, здобувши у 1876 році ступінь доктора, І. Пулюй повертається до Відня і вже наступного року укладає угоду з Науковим товариством імені Т. Шевченка у Львові про друк Нового Завіту, який через фінансові труднощі побачив світ лише у 1880 році. У 1885 році лондонське Біблійне Товариство викупило всі примірники, що залишились нерозповсюдженими від 1880 року, а також право на повсякчасне видання перекладу.

Не зупиняючись на аналізі оцінок якості перекладу, зауважимо лише, що були вони різні й не завжди об'єктивні. Так, зокрема, І. Франко вважав, що «по языку перевод г.г. Кулиша и Пулюя один из самых «простонародних»...и гораздо ближе к народной украинской речи...» [19, с. 79]. Проте найкращим підтвердженням того, що переклад знайшов відгук у серцях українського громадянства по обидва боки Збруча, було багаторазове його перевидання (1887, 1893, 1901, 1903, 1906, 1909, 1912, 1913 pp.) у Відні та видання Всеукраїнської Спільки християн-баптистів у Харкові (1928).

На підросійську Україну Святе Письмо йшло нелегально, оскільки неодноразові спроби І. Пулюя через російське посольство у Відні домогтися дозволу на його поширення в Російській імперії завершувалися категоричною відмовою.

Виданням Нового Завіту було завершено лише частину праці. І. Пулюй неодноразово закликав П. Куліша

видавати Старий Завіт, однак виходу у світ свого «дітища» той так і не дочекався (помер у 1897 році). Після смерті Куліша І. Пулюй доклав усіх зусиль, щоб їх спільна титанічна праця не пропала марно.

Рукописи перекладу Святого Письма, як й інші твори, після смерті П. Куліша були передані його дружиною на зберігання до музею Василя Тарновського, який доручив Нечуєві-Левицькому закінчити переклад Старого Завіту. Ця праця забрала у письменника півтора року часу. Він переклав першу і другу книги Хронік, книги Ездри, Рути, Неємії, Іудиф, Товія, Есфір, послання Єремії, Варуха, книгу пророка Даниїла, перші три книги Маккавеїв та ін.

На нашу думку, факт участі І. Левицького у перекладі цих біблійних книг не є випадковим, адже історія їхнього знайомства є досить цікавою. А М. Возняк навіть припускає: «Як то дивно в'яжеється одно з одним там, де судила доля бути будучині словесній» [1, с. 2].

Отже, коли Куліш-студент їздив і ходив пішки Київщиною з метою зібрати й записати народні перекази та пісні, познайомився з одним сільським попом. Той погодився допомогти Кулішеві в цій справі й, збираючи серед парафії народні пісні, приказки, перекази і т. ін., давав їх переписувати своєму синові, а згодом надсилав Кулішеві. Пізніше виявилось, що отой хлопчик, попівський син, «набравшись у народу смаку словесного», виріс у талановитого письменника – Івана Нечуя-Левицького, для формування мовостилу якого надзвичайно важливе значення мало саме Кулішеве редагування його повістей. Письменник висловлював найвищу похвалу щодо стилю І. Левицького. Так, в одному з листів до О. Барвінського він писав: *«ерудиція словесна найбільше сяє в Нечуї. Оцей іде добрим шляхом! Сей знає всі думи, всі пісні, всі народні твори»* [18, с. 282], підкреслюючи народну першооснову мови письменника.

П. Куліш настільки довіряв мовному та поетичному чуттю молодого Нечуя, що просив його вчитати рукопис українського перекладу Псалтиря. П. Куліш писав: *«Прочитайте – спасибі Вам, Іване Семеновичу – уваженько сю книгу і поправте, що знайдете поправити. За се вам буде велика моя дяка. Не минайте й найдрібнішої речі без поправки»* [18, с. 282].

І. Левицький, у свою чергу, власне розуміння літературної мови пов'язував із П. Кулішем. У листі до М. Лободовського від 16 травня 1907 року він писав: *«А ще Куліш казав мені, як я почав писати: пишіть так, як говорять в вас в Канів[ському], Черкас[ькому], Чигирин[ському] повітах, бо там нема нічого великоруського й польського»* [18, с. 282].

На прохання Ганни Барвінок останню редакцію перекладу взяли на себе Марія та Борис Грінченки, однак через життєві обставини не змогли виконати цієї праці.

У 1900 році за дорученням української інтелігенції в Києві композитор Микола Лисенко розпочав переговори з Іваном Пулюєм щодо видання Біблії у перекладі П. Куліша та І. Нечуя-Левицького. Коли ж у жовтні 1901 року І. Пулюй отримав копію перекладу, то Британське Товариство купило вічне право на видання Старого Завіту, не бачивши самих перекладів, а покладаючись лише на слово Пулюя. Надіслані руко-

писи він передав Товариству 24 січня 1902 року, але з'ясувалося, що переклад зовсім не зредагований і таким чином не готовий до друку, а Псалми ще й зовсім не перекладені, хоча за умовами контракту це входило в обов'язки П. Куліша та І. Левицького. Тому, щоб врятувати справу, І. Пулюй почав доповнювати й виправляти рукописи: переклав Псалтир, зредагував п'ять книг Мойсея і поставив умови, за якими мало б робитись подальше редагування перекладеного тексту.

За дорученням Пулюя редакцією Старого Завіту займався священник Слюсарчук – його приятель. Майже четверту частину Старого Завіту переклав Нечуй-Левицький. Під час редагування в його перекладах було змінено лише правопис, задля однотайності. Взагалі друк Старого Завіту було закінчено наприкінці 1903 року, а переклад Святого Письма вийшов друком в січні 1904 року. Повне видання Біблії вийшло під назвою *«Святе Письмо Старого і Нового Завіту. Мовою русько-українською. У Відні Видане Британського і заграничного Біблійного Товариства 1903 р.»*

Перший примірник перекладу Пулюй надіслав старенькій удові Куліша – Ганні Барвінок, яка із вдячністю писала йому: *«І не знаю, що Вам сказати! Бо нема слова, щоб виразно було тому чуттю, що моє серце почувало, побачивши в руках Старий і Новий Завіт ... да ще у Кулішівці, у його власній хаті... Тяжко було б подумати, що чоловік бився 50 літ і так і слід його почез без Вашої підмоги великої. Казав один дуже освічений чоловік науковий: «Не було б Куліша, не було б і Біблії». А я тепер скажу: «не було б Пулюя, не було б Біблії. Так у нас рідкі блюстителі добра і честі другого. Тисячу раз Вам спасибі»* [12, с. 62].

Усвідомлюючи велику вагу Божого Слова українською мовою для духовного і національного відродження українців, професор Іван Пулюй 20 січня 1904 року звернувся до Головного управління в справах друку в Петербурзі за дозволом на розповсюдження Біблії на території Російської імперії, однак, як і 23 роки тому, відповідь була негативною. Тоді 30 червня 1904 року Пулюй звернувся до Академії Наук у Петербурзі з листом, в якому підкреслював, що лише український народ позбавлений царським указом 1876 року права «мати в себе дома Слово Боже на рідній мові». Додаючи до листа меморіал та переклад Біблії, автор мав надію, що його голос знайде підтримку серед широких кіл інтелігенції.

І. Пулюй вислав переклади Святого Письма також і до університетських бібліотек Петербурга, Києва, Харкова, проте відповіді не отримав. Довідавшись, що з початком 1905 року президентом спеціальної комісії, яка мала переглядати цензурні закони, призначено Кобеко, Пулюй висилає на його ім'я лист з метою оборони українського слова і просить дозволу розповсюджувати між пораненими солдатами-українцями в Манжурії Псалми українською мовою. З таким самим проханням звернувся І. Пулюй і до японського генерала Ногі. Від нього Пулюй отримав прихильного листа, а звернення до Кобеко залишилося без відповіді. Варто додати, що й звернення Ганни Барвінок до імператриці з клопотанням про дозвіл на розповсюдження повного перекладу Святого Письма в Російській імперії також залишилось без позитивної відповіді.

Таким чином, в умовах дії ще жорсткішого від Валуєвського Емського антиукраїнського цензурного указу, фактично до революції 1905 року, жоден примірник українського перекладу Біблії не можна було офіційно ввезти до Росії. При такому обмеженні духовного життя українського народу поява Біблії українською мовою була визначною подією для всієї України, однак туди книга надходила нелегальним шляхом.

Дослідження лексико-стилістичних особливостей перекладів українською мовою книг Святого Письма, здійснених Пантелеймоном Кулішем та Іваном Пулюєм, переконує, що в них відтворено й збережено зв'язки з традиціями розвитку літературної мови, з узвичаєними нормами слововжитку в українському освіченому середовищі кінця XIX – початку XX століть. Попри значні зміни, які відбулися в самій літературній мові, її стилістичних та правописних нормах, попри появу нових перекладів, ювілейні видання 1944 року (Нью-

Йорк), 1947 року (Лондон) та перевидання 2000 року (Київ), здійснене заходами Володимира Козирського та Василя Шендеровського, стали раритетними. Саме Біблію П. Куліша, І. Левицького та І. Пулюя літературна комісія в Римі під керівництвом патріарха Йосипа Сліпого визнала найґрунтовнішою і найкращою. Про це стверджується в одній із публікацій журналу «Prager Nachrichten» за 1977 рік [цитуюмо за: 13, с. 67]. Цей переклад витримав низку перевидань у Відні (1906, 1908, 1909, 1912, 1920 pp.) та Берліні (1910 p.) і мав значний вплив на подальші переклади Біблії. Саме перший повний переклад Біблії живою українською мовою став надзвичайно важливим чинником становлення нової української літературної мови другої половини XIX – початку XIX століття й вироблення її високого стилю, а його перекладачам – П. Кулішеві, І. Левицькому та І. Пулюєві – забезпечив визначне місце й виняткове значення в українській історії, культурі та історії української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк М. Куліш як редактор «Причеви» Левицького / М. Возняк // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т. CXLVIII. Праці історично-філологічної секції [під ред. Кирила Студинського]. – Львів, 1928. – С. 1–54.
2. Гайда Р. Іван Пулюй / Р. Гайда, Р. Пляцко. – Львів: Видання НТШ, 1998. – 286 с.
3. Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Св. Письма на українську народню мову 19–20 вв. / О. Горбач // Наукові записки Українського Вільного Університету. – Ч. 13. – Філософічний факультет: Збірник Мовознавчої Комісії Наукового Конгресу в 1000-ліття Хрищення Руси-України. – Мюнхен, 1988. – С. 29–98.
4. Гринченко Б. П. А. Куліш [Биографический очерк] / Б. Гринченко. – Чернигов: Типография губернского земства, 1899. – 100 с.
5. Коковський Т. Переклади Біблії на українську мову / Т. Коковський // Стяг: Часопис Української Лютеранської Церкви. – 1999. – 11–12 (листопад-грудень).
6. Лотоцький О. П. О. Куліш та М. П. Драгоманов у їх листуванні / О. Лотоцький // Праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Том 2, виданий на пошану Голови Товариства Професора Дмитра Антоновича. – Прага, 1939. – С. 46–57.
7. Мороз Т. В. Лексика перекладів книг Святого Письма у контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX – початку XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Мороз. – Чернівці, 2007. – 20 с.
8. Мороз Т. «Перша пробоїна в глухому мурі». Маловідома сторінка в історії перекладів Святого Письма / Т. Мороз // Урок української. – 2007. – № 6. – С. 6–7.
9. Мороз Т. Маловідомі сторінки історії перекладів українською мовою книг Святого Письма від середини XIX – до середини XX століть / Т. Мороз // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 276–277: Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 240–251.
10. Мороз Т. Українські переклади Святого Письма у лінгвістичних студіях / Т. Мороз // Науковий вісник Херсонського університету. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. Випуск IX. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2009. – С. 368–371.
11. Німчук В. Християнство й українська мова / В. Німчук // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 11–31.
12. Пулюй І. Куліш П. Подвижники нації / [за заг. ред. проф. В. Шендеровського]. – К.: Рада, 1997. – 287 с.
13. Рокіцький О. Перший повний український переклад Біблії / О. Рокіцький // Пам'ять століть. – 2002. – № 4. – С. 59–67.
14. Студинський К. Листування і зв'язки Пантелеймона Куліша з Іваном Пулюєм / К. Студинський // Збірник Філологічної секції НТШ. – Львів, 1930. – Т. 22. – Ч. 2. – LXXXVI с.
15. Сулима В. Біблія і українська література [Навч. посібник] / В. Сулима. – К.: Освіта, 1998. – 400 с.
16. Тимошик М. Книга книг: Історія перекладу й видання Святого Письма українською мовою / М. Тимошик // Освіта. – 2000. – № 25. – С. 4–5.
17. Тимошик М. Книга серед книг: Історія перекладів Святого Письма українською мовою / М. Тимошик // Берегиня. – 2000. – № 4. – С. 6–18.
18. Федорук О. Невідомий лист-спогад І. Нечуя-Левицького про П. Куліша / О. Федорук // Пантелеймон Куліш: Матеріали і дослідження. – Львів; Нью-Йорк: вид-во М. П. Коць, 2000. – С. 277–296.
19. Франко І. План викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 41. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 369.

Т. В. Мороз,

Інститут послесредного педагогического образования
Черновицкой области, г. Черновцы, Украина

ПЕРВЫЙ ПОЛНЫЙ ПЕРЕВОД БИБЛИИ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК: ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ И ИЗДАНИЯ

В статье детально описана история создания и издания первого полного перевода Библии на украинский язык. Потребность совершенного перевода Святого Письма родным языком была остро ощущаемой в украинском обществе

второй половины XIX – начала XX века. Издание украинского перевода Библии, осуществленное в Вене в 1903 году, завершило важный этап как в истории усвоения этой выдающейся достопримечательности христианской культуры в Украине на протяжении целого XIX века, так и в истории формирования конфессионального стиля украинского литературного языка. Значительный и решающий взнос в это дело сделали Пантелеймон Кулиш, Иван Пулюй, Иван Левицкий. Первый полный перевод Святого Писания на украинский язык составляет чрезвычайно важный источник для исследования стилового развития украинского литературного языка.

Ключевые слова: Святое Писание (Библия); перевод на украинский язык; П. Кулиш; И. Пулюй, И. Левицкий; история издания.

T. Moroz,

Postdegree Pedagogical Education Institute of Chernivtsi region, Chernivtsi, Ukraine

THE FIRST COMPLETE TRANSLATION OF THE BIBLE IN UKRAINIAN: THE HISTORY OF CREATION AND EDITION

The history of writing and edition of the first Ukrainian complete text of the Bible, the information about authors of the translation, his place and role in the Ukrainian national revival (the end of the XIX – the beginning of the XX centuries) are the object of the important scientific research.

The edition of the Sacred Letter in the literary Ukrainian language in Vienna in 1903 is marked the new stage in the history of the adaptation of this prominent memorial of Christian culture in Ukraine of the whole XX century.

The basic sources of facts in the article are researches of O. Rokickyi («The first complete Ukrainian translation of the Bible» [14]), M. Tymoshyk («A book is among books (the history of translation and edition of the Sacred Letter in Ukrainian)» [18]), where we find the information about the first complete translation of the Bible in Ukrainian and about translators.

The purpose of this article is to give the integral edition history of the first complete translation of the Bible in Ukrainian, to retell the activity of P. Kulish, I. Levycky and I. Pulyuy on the indicated sources, to complement facts from the own research.

The scientific novelty of this research consists in the integrity of the detailed, interesting, however popular, facts from the history of creation and edition of the first complete Ukrainian translation of the Sacred Letter. Results research are related to the teaching practice of the Ukrainian language and the general courses of the Ukrainian history and culture. The theoretical informations can be used for the creation of the special courses and special seminars, also for the summarizing works from the history of the Ukrainian literary language.

Ukrainian translation of the Bible is the important source for the history study of the forming of dictionary composition of the literary language in the second half XIX – the beginning of the XX centuries and for the finding of the individual roles of P. Kulish, I. Levycky and Dr I. Pulyuy in the evolution of the stylish possibilities.

Keywords: *The Sacred Letter (the Bible); Ukrainian translation; P. Kulish; I. Pulyuy, I. Levycky; the history of edition.*